

ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ γίνεται προσπάθεια νὰ ἐντοπισθεῖ τὸ ἔτυμο λέξεων ποὺ θεωροῦνται ἀγνώστου ἐτύμου, καὶ παράλληλα προτείνονται νέες ἐτυμολογίες γιὰ λέξεις ποὺ, κατὰ τὴ γνώμη μας, δὲν ἔχουν ἐτυμολογηθεῖ σωστά. Τὸ σύνολο τῶν λέξεων ποὺ ἐξετάζονται ἐδῶ περιέχεται σὲ ἐτυμολογικὰ λεξικά ἢ σὲ λεξικά ποὺ ἔχουν καὶ ἐτυμολογικὸ χαρακτήρα*.

1. ἀ β ἄ ρ α

«ἀβάρα (ἦ) (Π) Πελοπν. (Καλάβρ. Μαζαλικ. Μάν. Φέν. κ.ά.) Στερελλ. (Αἰτωλ. Ἰακωναν. Ναύπακτ.).

Ἄγνώστου ἐτύμου.

Ζφύριον παράσιτον ἐμφωλεῦον εἰς τὸ δέριμα τῶν ζῴων, ὁ κρότων (ixodes ricinus)» (IANE, τ. Α, 8).

Ἄ Ο Χριστόφ. Λάζαρης¹ παράγει τὴ λ. ἀβάρα ἀπὸ τὸ ἰταλ. *anago* «φιλάργυρος, ἄπληστος». Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀπορρίπτει ὁ Γ. Μαγουλάς², ποὺ ἐτυμο-

* Συντομογραφίες λεξικῶν:

Ἄνδριώτης ΕΛ: Ν. Π. Ἄνδριώτη, Ἔτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967².

Andriotis Lex.: Nikolaos Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974.

Battisti-Alessio: Battisti C.-Alessio G., *Dizionario etimologico italiano*, Firenze 1966.

BER: *Bългарски etimologičen rečnik*, Sofia 1971 (Ἔκδοση τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν).

SDD: *Türkiye'de halk ağzından söz derleme dergisi*, 1-4, Istanbul 1939-1952.

IANE: Ἰστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμαίων, ἔκδ. Ἀκκδ. Ἀθηνῶν (Ἀ-γεροδόσκαλος).

Κριαρῆς Λεξ.: Ἐμμακουήλ Κριαρῆ, *Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας*, 1-7, Θεσσαλονίκη, 1969-1981.

Papahagi DDA: T. Papahagi, *Dictionarul Dialectului Aromân*, București 1974.

Rohlf's Lex.: G. Rohlf's, *Lexicon graecanicum Italiae inferioris*, Tübingen 1964.

Vasmer ES: Vasmer M., *Ėtimologičeskij slovar' russkovo jazyka*. Perevod s nemeckogo i dopolnenija O. H. Trubačeva, 1-4, Moskva 1964-1973.

1. Γ. Μαγουλά, Ἔτυμολογικά, Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν (1969-70) 342.

2. Ὁ.π.

λογεῖ τῇ λέξει ἀπὸ τὸ ἄβαρη, θηλ. τοῦ ἄβαρος, μὲ μεταβολὴ τοῦ τονισμοῦ καὶ τῆς κατάληξης κατὰ τὰ μεγεθυντικὰ σὲ -άρα. Κατὰ τὴ γνώμη μου, ὁ Χριστόφ. Λάζαρης δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Ἡ λ. ἄβάρα προέρχεται ἀπὸ τὸ βενετ. *avarò* «*spilorecio, sordido, guitto; pillachera; mignatta*»¹. Ὅπως βλέπουμε, ἡ λέξη ἔχει μεταπέσει ἤδη στὰ βενετικά στὴ σημασία «βδέλλα», μὲ τὴ βοήθεια φυσικὰ τῶν ἴδιων συνειρμικῶν συσχετισμῶν ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἀνάπτυξη τῆς σημασίας «τσιμπούρι» στὴν Ἑλληνική.

2. ἀγκαντίρευτος

«ἀγκαντίρευτος Ἦπ. (Τσαμαντ.)

Ἐκ τοῦ στερητ. ἀ- καὶ τοῦ ἐπιθ. *γκαντιρευτός (*γκαντιρευίω.

Ἄνικανος, ἀνεπιτήδειος, ἀνάξιος» (IANE, τ. Α', 137).

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λ. ἀγκαντίρευτος προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο *καντίρης* (<τουρκ. *kadir, kadir* «powerful, almighty god; capable»² <ἀραβ. *qādir*, ποὺ ἀπαντᾷ καὶ στὶς ἄλλες βαλκανικὲς γλώσσες, πρβ. ἀλβ. *ka-d'èr*, σερβ. *kādar, kāder*, κουτσοβλαχ. *cadir* καὶ βουλγ. *kādār, kādar*³) ἀναλογικὰ πρὸς τὸ ἀχαίρευτος (πρβ. καὶ βουλγ. *nekadāren*, ἀπὸ τὸ στερητ. *ne-* καὶ τὸ ἐπίθ. *kadāren* (<τουρκ. *kadir*), ποὺ ἔχει τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασία μὲ τὸ ἑλλην. ἀγκαντίρευτος).

3. ἀλατουριάζω

«ἀλατουριάζω ἀμάρτ. ἀλατουριάζω Ἦπ. Στερελλ. (Λεπεν.) Μεσ. ἀλατριάζωμι Ἦπ.

Ἐκ τοῦ ἀλατορίζω.

1) Συμμειγνύομαι, συμφύρομαι, ἐπὶ τῶν ποιμνίων Στερελλ. (Λεπεν.): Ἀλλατούριασαν τὰ κουπάδια. 2) Μέσ. μεταφ. σκοτίζομαι, ζαλίζομαι Ἦπ.» (IANE, τ. Α', 458).

Ἡ σημασία «σκοτίζομαι, ζαλίζομαι» τοῦ μέσ. ἀλατριάζωμι δὲν εἶναι μεταφορική, ἀλλὰ ἡ κύρια σημασία τοῦ ρήματος, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ *ἀτραλιάζομαι (<προθ. α καὶ ρ. *τραλιάζομαι=τραλίζομαι⁴), μὲ ἀντιμετάθεση τρ-λ>λ-τρ, καὶ ὅχι ἀπὸ τὸ ρ. ἀλατορίζω «ἀμέλγω τὰ πρόβατα ἄλλου ποιμένος χρησιμοποιοῦν τὸ γάλα αὐτῶν μετὰ τοῦ γάλακτος τῶν ἰδικῶν μου προβάτων πρὸς παρασκευὴν τυροῦ»⁵. Ὁ τύπος ἀλατουριάζω προέρχεται ἀπὸ τὸ *ἀλατριάζω μὲ ἀνάπτυξη ἐπενθετικοῦ ου, πρβ. *γλανίς>γουλιανός, ἰγδί>γουδι κ.ἄ.*⁶

1. Giuseppe Boerio, *Dizionario de dialetto veneziano*, Venezia 1856, λ. *avarò*.

2. H. C. Honey-Fahir Iz, *Turkish-English Dictionary*, Oxford 1972², σ. 173.

3. *BER* II, 134.

4. *Andriotis Lex.*, 555.

5. *IANE*, τ. Α', 458.

6. Μ. Φιλότητα, *Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας*, Ἀθήνα 1907, σ. 106.

4. ἀλικουρτέα

«ἀλικουρτέα ἤ, Πόντ. (Κερασ.) ἀλικουρτέγια Πόντ. (Κερασ.)

Ἰγνώστου ἐτύμου.

Τὸ ζωόφυτον ἀλκυόνιον (Διοσκορ. 5, 135), εἶδη τοῦ γένους τῶν ἀλκυοναρίων (alcyonaria) τῆς τάξεως τῶν ἀνθοζώων (Anthozoa). Συνών. βυζι τῆς θάλασσης (ἰδ. βυζί), θαλασσομάνα» (LANE, τ. Α', 443).

Κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ λ. ἀλικουρτέα προέρχεται ἀπὸ τὸ *ἀλικροτία (<ἀλι- (πρβ. ἀλίπεδον, ἀλιπνεύμων κ.ἄ.) *κροτία (<κροτῶ), μετὰθεση τοῦ ρ καὶ τροπὴ ο>ου, πρβ. καὶ κρότων>κουρτουριά¹, πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, συνδέεται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ *κροτία, ἢ ἀπὸ τὸ ἀλικουρτουρέα, μὲ ἀποβολὴ συλλαβῆς. Τὸ ζωόφυτο αὐτὸ ὀνομάστηκε ἔτσι, γιὰτὶ κολλάει σὰν τὸ τσιμπούρι.

5. ἄλτσα

«ἄλτσα ἤ, Ἀθῆν. Θεσσ. κ.ἄ. ἄλσα Μικ. κ.ἄ. ἄλτσια Θεσσ. ἄλτσας ὁ Λεξ. Βερ. 3

Ἐκ τοῦ Ἰταλ. *alzo*. Ἡ λ. καὶ παρὰ Σομ.

1) Τεμάχιον δ'ερματός ἢ ξύλου ἐπιτιθέμενον εἰς τὸ ψίδι τοῦ καλαποδιοῦ, ἂν τοῦτο εἶναι λεπτότερον τοῦ ληφθέντος μέτρου Ἀθῆν. Θεσσ. Μικ. 2) Πεταλοειδὲς σίδηρον ὑπὸ τὰς πτέρνας τῶν ὑποδημάτων Θεσσ. -Λεξ. Βερ. 3» (LANE, τ. Α', 481).

Οἱ λέξεις ἄλτσια καὶ ἄλτσας «πεταλοειδὲς σίδηρον ὑπὸ τὰς πτέρνας τῶν ὑποδημάτων» προέρχονται ἀπὸ τὸ διαλ. *ναλτσιάς <τουρκ. nalca «iron tip or heel on a boot»², μὲ ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ ν, ἀπὸ συνεκφορά: τὸ ναλτσά> τὸν ἄλτσά> ὁ ἄλτσας.

6. βαβιτσών-νω

«βαβιτσών-νω Κύπρ.

Ἐκ τοῦ οὖσ. βαβίτσα.

1) Φιμώνω ζῶον μὲ σχοινίον 2) Δένω διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως ἐν εἶδει χαλινῶ τὴν κάτω σιαγόνα τοῦ ἵππουμένου ζῴου» (LANE, τ. Γ', 403).

Ἡ λ. βαβίτσα στὴν ὁποία οἱ συντάκτες τοῦ LANE ἀνάγουν τὸ ρ. βαβιτσών-νω σημαίνει «ὁ καυλὸς τῆς ἀγρίας σκίλλης»³ καὶ παράγεται, σύμφωνα μὲ τὸν Σ. Μενάρδο, ἀπὸ τὸ οὖσ. βίτσα. Ἡ ἄποψη ἡμῶς αὐτὴ παρουσιάζει φωνητικὰς δυσκολίας, γι' αὐτὸ καὶ ἔγινε δεκτὴ μὲ ἐπιφυλάξεις. Ὁ Β. Σκουβαράς⁴ παράγει τὸ βαβιτσών-νω ἀπὸ τὸ βαγίτσιν «τεμάχιον κλώνου λύγου ἢ ἄλλου φυτοῦ τὸ ὅποιον προσδενόμενον ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα διὰ σχοινίου εἰσάγεται εἰς τὸ στόμα ἵππου ἀντὶ χαλινῶ» κι αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὑποκορ. τοῦ βαβίτσα (<*καβί-

1. *Andriotis Lex.*, 336.

2. H. C. Hony-Fahir *Iz*, 6.π., σ. 265.

3. LANE, τ. Γ', 403

4. Β. Σκουβαράς, *Τὰ δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* (χωρὶς τόπο καὶ χρονολογία ἐκδοσης), σ. 43.

τσα(ίταλ. *canezza* «χαλινάρι»). Κατά τή γνώμη μου, εἶναι πιό σωστό νά δεχτοῦμε ὅτι τὸ ρ. βαβιτισών-νω προέρχεται ἀπὸ τὸ *χαβιτισώνω (πρβ. κυπρ. χαϊτισών-νω «δένω μὲ χαϊτίσιν τὴν σιαγὸνα τοῦ ζῴου»¹), μὲ προληπτικὴ ἀφομοίωση χ-β>β-β. Τὸ *χαβιτισώνω παράγεται ἀπὸ τὸ οὐσ. *χαβίτισιν (πρβ. κυπρ. χαϊτίσιν «τὸ σχοινίον ἢ ξύλον, δι' οὗ δένουσι τὰ χεῖλη καὶ τὴν κάτω σιαγὸνα τοῦ ζῴου ἐλλείψει χαλινού ἢ ἵνα μὴ θηλάζωσι»²) <μετγν. χάβος «χαλινάρι» + ὑποκορ. κατάλ. -ίτισιν.

7. βαβουκλαμάδες

«βαβουκλαμάδες οἱ, Σύμ.

Ἄγνώστου ἐτύμου.

Τὰ μεγάλα χαμαίμηλα.» (*LANE*, τ. Γ', 403).

Ἡ λ. βαβουκλαμάδες παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *kavuklama <*kavuk* «κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ ποὺ τυλίγεται μὲ σαρίκι»³), μὲ προληπτικὴ ἀφομοίωση κ-β>β-β. Ἡ ὀνομασία δόθηκε, γιὰτὶ πράγματι τὰ φυτὰ αὐτὰ μοιάζουν νά φοροῦν «καβούκι», πρβ. καὶ τὸ οὐσ. *κεφαλάδης*⁴ (<κεφαλάδες), ποὺ εἶναι ἡ ὀνομασία τῶν φυτῶν αὐτῶν στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης.

8. βαζιζάνι(ον)

«βαζιζάνι(ον) τό, Προδρ. Π Η 41

Ἄγν. ἐτύμ.

Μελιτζάνα: *σπανάκιν, χρυσολάχανον, γογγύλια, βαζιζάνια* ὁ.π. Βλ. καὶ *Βαζάνα*. (*Κριαρᾶς Λεξ.*, τ. Δ', σ. 5).

Ἡ λ. βαζιζάνι(ον) προέρχεται ἀπὸ τὸ μεσν. *μαζιζάνιον* μὲ τροπὴ μ>β, ποὺ εἶναι φαινόμενο γνωστὸ καὶ στὴν ἀρχαία καὶ στὴ μεσαιωνικὴ καὶ στὴ νέα ἐλληνικὴ, πρβ. *μύσταξ*>*βύσταξ, μιτάριον*>*βιτάριον, χήμη*>*χημάδα*>*ἀχηβάδα* κ.ἄ. Γιὰ τὴ λέξη *μαζιζάνιον* ὁ Ducange σημειώνει: «*Μαζιζάνιον quibusdam Melangiana, aliis Colocasia, ex Aeginetae lib. I cap. 26. dicitur. Symeon Sethi de Facultat. Cibor. τὸ λέγομεν μαζιζάνιον θερμόν ἐστι καὶ ξηρόν. Ita Aëtio quoque dicitur, cui est radix: Constantino vero Asecretis ματζιζάνα. Aliis μαντζιζάνα. In edit. Sethi postrema bis ματιζάνιον scribitur. Vide Ruellium lib. 2. cap. 10 Extr.*» καὶ *ἀκόμη ματζιτζάνα. Constantinus Asecretis in Viatico: μηδὲ φαγέτω κράμβας, μήτε φάκους, μήτε ματζιζάνας, ἢ τυρόν*».

1. Θ. Κυπρῆ, Γλωσσάριον Γεωργίου Λουκᾶ, στὴ σειρά Ἑλικὰ διὰ τὴν σύνταξιν ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς κυπριακῆς διαλέκτου. Μέρος Α', Λευκωσία 1974, σ. 505.

2. Ὁ.π.

3. *Türkçe sözlük*, Ankara 1974⁶, σ. 467.

4. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

Οἱ λέξεις *μαζιζάνιον*, *ματζιτζάνα*, *μανζιζάνα*, *ματιτάνιον*, *μαντζιτζάνιον* προέρχονται ἀπὸ τὸ περσ. *bādingān*. Τὴν ἴδια προέλευση ἔχουν καὶ τὰ μεσν. *μπατικάν* καὶ *μπατιτζάν*¹. Οἱ λέξεις αὐτὲς συνδέονται καὶ μὲ τὴ λ. *βαζάνα*, πού σωστὰ ὁ Β. Σκουβαράς² τὸ ἀνάγει στὸ περσ. *παδινοδάν*, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ μεσν. *μαζάνα*, διαλ. *μαντζάνα*, πού προέρχονται ἀπὸ τὸ *ματζιτζάνα*, μὲ ἀνομοιωτική ἀποβολή (ἀπλολογία) τῆς συλλαβῆς *τζι*. Σημειώνουμε πὼς ὁ Ν. Ἀνδριώτης³ συνδέει, μὲ ἐπιφυλάξεις, τὴ λ. *ματζάνα* μὲ τὸ ἰταλ. *mezzane* «εἶδος δοχείου», ἐνῶ ὁ Α. Παπαδόπουλος⁴, πού ἀπορρίπτει τὴν ἄποψη τοῦ Ἀνδριώτη, τὴ θεωρεῖ ξένη λέξη, χωρὶς νὰ προχωρεῖ σὲ παραπέρα διευκρίνιση τοῦ ἐτύμου τῆς.

9. β á ι ζ α

«βáιζα ἦ, Πελοπν. (Ἀνδρίτσ. Ἀρκαδ. Βούρβουρ. Ἡλ. Καλάβρυτ. Λάστ. Μεσσο-Φινίγλ.) κ.ά. βίζα Πελοπν. (Ἡλ.)

¹Εκ τοῦ οὗσ. *βáια*, δι' ὃ ἰδ. *βάγμα*, καὶ τῆς Ἀλβαν. *ὑποκορ. κατὰλ. -ιζα*.

1) Μικρὰ ὑπηρετρία... 2) Μικρὰ κέρη... 3) Πτηνὸν τι» (*LANE*, τ. Γ', 424).

⁵Ἡ λ. *βáιζα* προέρχεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ ἀλβαν. *vajzë* «κορίτσι»⁵.

10. β α λ à

«βαλά ἦ, Πόντ. (Ἀμισ.) βάλα Βάρν.

¹Ἀγνώστου ἐτύμου.

Λεπτὸν μεταξωτὸν ὕφασμα χρησιμεῦον ὡς κάλυμματῆς κεφαλῆς» (*LANE*, τ. Γ', 426).

Ἐνῶ ὁ Β. Σκουβαράς παράγει⁶ τὴ λ. *βαλά* ἀπὸ τὸ ρουμ. *val* «πέπλο». Ἡ παρουσία ὅμως τῆς λέξης στὸν Πόντο κάνει πιθανότερη τὴν προέλευσή τῆς ἀπὸ τὸ τουρκ. διαλ. *vala*⁷ γιὰ τὸ ὅποιο ὁ Α. Tietze⁸ δέχεται περσικὴ προέλευση, ἐνῶ οἱ συντάκτες τοῦ *BER* τὸ παράγουν ἀπὸ τὸ γαλλ. *voile*⁹. Ἀπὸ τὸ τουρκ. *vala* προέρχονται καὶ τὰ βουλγ. *vala* «εἶδος γυναικείου στολιδιοῦ τοῦ κεφαλιοῦ, κεφαλομάντηλο, ὕφασμα γιὰ κάλυμμα»¹⁰, *val* «πέπλο»¹¹ καὶ πιθανότατα τὸ ρουμ. *val* «πέπλο».

1. *Ducange*, στίς λέξεις.

2. Β. Σκουβαράς, ὁ.π., σ. 44.

3. Ἀνδριώτης *ΕΛ*, 119.

4. Α. Παπαδοπούλου, *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποιτικῆς διαλέκτου*, τ. Β', Ἀθῆναι 1961, σ. 14.

5. Ν. Γκίνη, *Λεξικὸ Ἀλβανοελληνικὸ*, Τίρανα 1971, σ. 456.

6. *SDD* (index), 39.

7. *BER I*, 114.

8. Ch. Symeonidis, *Griechische Lehnwörter im Türkischen*, *Balkan Studies* 14 (1973) 185.

9. *BER I*, 114.

10. Ὁ.π.

11. Ὁ.π.

11. Βάνταλος

«*Βάνταλος* ό, Γ' Ξενοπ. Μυστικ. Βαλέρ.² 49 *Βατελάς* Μύκ.

Πιθωνῶς ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ ὄν. *Βάνταλος*.

1) 'Ο ἔχων κακὴν συμπεριφορὰν, ἀγροῦκος Μύκ. 2) 'Αδαῆς τοῦ καλοῦ, ἀκαλαίσθητος» (*LANE*, τ. Γ', 437).

'Η λ. *βάνταλος* προέρχεται ἀπὸ τὸ διαλ. *λάνταβος* «δύστροπος, πείσιμων»¹, μὲ ἀντιμετάθεσιν λ-β>β-λ καὶ σημασιολογικὴ ἐπίδραση, τουλάχιστον στὴ χρῆσιν τῆς λέξεως ἀπὸ τὸν Ξενοπούλου, ἀπὸ τὸ ἔθνικὸ *Βάνταλος*.

12. βαρζί, βαρσί

«*βαρσί* τό, Θράκ. (Αἴν.) *βαρζί* Θράκ. (Αἴν.)

'Αγνώστου ἐτύμου.

Τὸ βαφικὸν ξύλον τοῦ φυτοῦ αἱματοξύλου τοῦ καμπεχίου (*haematoxylon campechianum*) τῆς τάξεως τῶν ψυχανθῶν (*papilionaceae*) (*LANE*, τ. Γ', 458).

(Οἱ λέξεις *βαρζί* καὶ *βαρσί* ἀνάγονται στὸ μεσν. *βαρζίν*, ποῦ ἀναφέρεται στὸν Ducange «κοπάνισον *βαρζίν*, καὶ ποίησον αὐτὸ ὡσπερ χοῦν, καὶ βάλε αὐτὸ εἰς δορυμὸ ὄξος». 'Η μεσν. λέξη μαρτυρεῖται καὶ ὡς *βερτζί* (τό), *βερζίν* (τό) «1) ρόδινο, κόκκινο χροῶμα, 2) ρόδινος, κόκκινος»².

Συνήθως τὸ μεσν. *βερζίν*, *βερτζί* συνδέεται μὲ τὸ ἀραβ. *verdj* (<*verd* «τριαντάφυλλο»³). Κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ λέξη αὐτὴ παράγεται ἀπὸ τὸ μεσν. λατ. *verzi* γιὰ τὸ ὅποιο οἱ Alessio-Battisti στὸ λῆμμα *verzino* σημειῶνουν «*verzino* m. (XIII sec., a Firenze; XV sec., Luigi Pulci: L. de Medici); *brasile*, legno delle Indie orient., lat. sc. *Cesalpinia sappan*, usato per tingere in rosso; dell' ar. *wars* pianta gialla simile al sesamo, dello Yemen, dalla quale si ricava un' acqua contro le efilidi ed un colore giallo; cfr. lat. medioev. *verzi* (a. 1243, a Venezia), *verzin* (a. 1317, a Venezia), *salma verzini* (a. 1215, a Viterbo), *cremisinum lacha*, *grana... verzinum* (XIV sec., a Parma), *virginii et braxiliis* (a. 1334, a Imola. Vedi anche 'brazile'. Passato a! serbo-cr. *varsilj*, *varzilo* e al gr. mod. *bertzi*)⁴. 'Ο τύπος *βαρζίν* ἴσως παράγεται ἀπευθείας ἀπὸ τὸ ἀραβ. *wars*.

'Απὸ τὰ ἑλλην. *βερζί* καὶ *βαρζί* ἀντίστοιχα παράγονται τὰ βουλγ. *verzija*⁵ καὶ *varzija* «τὸ φυτό *tamarindus indica*»⁶, ποῦ οἱ συντάκτες τοῦ *BER* τὰ

1. *LANE*, τ. Β', 242.

2. *Κριμαῖος Λεξ.*, τ. Δ', σ. 100.

3. 'Ο.π., βλ. καὶ Ν. Κονομῆ, *Κρητικά Χρονικά* 7 (1953) 158

4. *Alessio-Battisti*, τ. V., σ. 4035.

5. *BER I*, 135.

6. *BER I*, 120.

παράγουν ἀπὸ τὸ *varzilku* «κόκκινη μπογιά ἢ κομματάκια ξύλου ἀπὸ δέντρο τῶν νοτίων χωρῶν γιὰ βαφή ἀβγῶν», κι αὐτὸ τὸ ἀνάγουν, μὲ ἐπιφυλάξεις, στὸ ἑλλην. *Βραζιλία*¹.

13. βαρὸς

«βαρὸς ἐπίθ. Ρόδ. *βαρὴ* ἢ, Τήλ.

Πιθανῶς ἢ λ. ἔχει σχέσιν ἐτυμολογικὴν πρὸς τὸ παρ' Ἑσυχ. Δωρ. *βαρίον*. Περβ. *βανί*.

1) Ὁ ἔχων χρῶμα μαυρειδερόν εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματος, ὑπόλευκον δὲ εἰς τὸ ὀπίσθιον... 2) Θηλ. οὐσ., αἷξ ἔχουσα χρωματισμὸν τοῦ τριχώματος ὡς ἀνωτέρω» (*LANE*, τ. Γ', 458).

Τὸ ἐπίθ. *βαρὸς* προέρχεται ἀπὸ τὸ *ραβανὸς* «ὁ ἔχων χρῶμα τριχώματος ξανθὸν ἢ τεφρόχρουν μετὰ μεγάλων κηλίδων ἢ ραβδώσεων βαθέος κιτρινωποῦ χρώματος»², μὲ ἀντιμετάθεσιν *ρ-β* > *β-ρ* καὶ ἀποβολὴ τοῦ *α* σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Kretschmer. Ὅπως σωστὰ παρατήρησε ὁ I. Καλλέρης, ἀπὸ τὸ *ραβανὸς* (<ἰταλ. *ronapo*) παράγεται καὶ τὸ ἐπίθ. *αβανὸς* «ὁ ἔχων χρῶμα ὑπόλευκον εἰς τὴν κοιλίαν καὶ μέλαν εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα»³.

14. βερβετσιλιά

«*βερβετσιλιά* ἢ, ἀμάρτ. *βερβιτσιλιά* Λέσβ. (Μανταμᾶδ.) *βουρβοιτζ'λιά* Λέσβ.

Ἐκ τοῦ ἀμάρτ. οὐσ. *βερβετσιλιά*

Βερβελλιά 1, ὁ ἰδ. (*LANE*, τ. Γ', 518).

Ὅπως βλέπουμε, οἱ συντάκτες τοῦ *LANE* παράγουν τὴ λ. *βερβετσιλιά* = *βερβελλιά* «Ἡ κόπρος τῶν αἰγῶν καὶ τῶν προβάτων» ἀπὸ τὸ ἀμάρτ. *βερβετσιλιά*, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξηγοῦν πῶς σχηματίστηκε ἡ λέξις αὐτή. Κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ *βερβετσιλιά* προέρχεται ἀπὸ τὸ σύνθετο *βερβελλοτσιλιά (<*βερβέλλα* + *τσιλιά*). Γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς λέξεως πρβ. καὶ τὸ *προβατσουλιά*⁴ (<*προβατο-τσιλιά*) καὶ *κοτσιλιά*⁵ (<*κοτο-τσιλιά*). Ἄν ἡ προτεινόμενη ἐτυμολογία εἶναι σωστή, θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πῶς, ὅταν ἐγινε ἡ σύνθεσις, ἢ λ. *βερβέλλα* (<*λατ. vervella* «προβατάκι») διατηροῦσε τὴν ἀρχικὴ τῆς σημασία.

15. βιβιδόνι

«*βιβιδόνι* τό, ἀμάρτ. *βιβιδόν* Ἐράκ. (Μάδυτ.) Ἰμβρ.

Λέξις πεποιημένη.

Ἄνθρωπος φλύαρος» (*LANE*, τ. Γ', 532).

1. Ὁ.π.

2. I. Καλλέρης, Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικά, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 8 (1958) 57.

3. Ὁ.π.

4. Ἀνθρῳότης *EA*, 171.

5. Ὁ.π.

Κατὰ τὴ γνῶμῃ μου, ἡ λ. *βιλβιδόνι* εἶναι προῖον συμφυρμού τῶν λ. *βιλβίλι (<τουρκ. *bülbül* «ἀηδόνι», πρβ. ἄλβ. *bilbil* «ἀηδόνι»)¹, κουτσοβλαχ. *bilbil'iu* («rossignol»)² καὶ ἑλλην. διαλ. *μιλιμπιλ'* «ἀηδόνι»)³ καὶ *ἀηδόνι*. Ἡ μετὰπτωσῆ τῆς λέξεως στὴ σημασία «φλύαρος» δὲν παρουσιάζει δυσκολίες, πρβ. ρ. *ἀηδονίζω* «1) ψάλλω, 2) φλυαρῶ»⁴ καὶ *ἀηδονόλαλος* «1) ὁ ἔχων φωνὴν γλυκεῖαν ὡς τῆς ἀηδόνος, 2) λάλος, φλύαρος, πολύλογος»⁵.

16. β λ ά σ υ ο ς

«βλάσιος ὁ, ἀμάρτ. βλάσιος Μακεδ. (Χαλκιδ.)

Ἰγνώστου ἐτόμου.

Φθίσις τῶν ζώων» (*IANE*, τ. Γ', 542).

Ἡ λ. *βλάσιος*, τῆς ὁποίας παράγωγα εἶναι τὸ ρ. *βλασιάζω* «φθισιῶ, ἐπὶ ζώων»⁶ καὶ τὸ ἐπίθ. *βλασιάζο'κους* «ὁ φθισιῶν, ἐπὶ ζώων»⁷, προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβ. *vlas*, πρβ. βουλγ. *vlas* «1) τρίχα, 2) εἶδος ἀσθένειας τῶν προβάτων, *dictio caulosis*, κατὰ τὴν ὁποία ἐμφανίζονται τρίχες στὸ συκώτι»⁸.

17. β ο ύ γ κ ρ α

«βούγκρα ἡ, Θεσσ. (Καλαμπάκ.) Μακεδ. (Βλάστ.) *βούγκρια* Μακεδ. (Βελβ.)

Ἰγνώστου ἐτόμου.

1) Σκώληξ παράσιτος γεννώμενος εἰς τὸ δέσμα αἰγῶν καὶ βοῶν Θεσσ. (Καλαμπάκ.) Μακεδ. (Βελβ.), 2) Σκώληξ γεννώμενος εἰς τὰ δέσματα συνήθως βιβλίων Μακεδ. (Βλάστ.)» (*IANE*, τ. Δ', 55).

Ἡ λ. *βούγκρα* προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβ. *vǫgǫr* <προσλαβ. *oγrъ, πρβ. τὰ σερβ. *ugrk*, *ügar*, βουλγ. *vǫgrè*, *vǫgàrec*, *vagrǫk* κτλ.⁹ Τὸ βουλγ. *vǫgàrec* (<προσλαβ. *oγrъ) σημαίνει «1) παρασιτικό δίπτερο ἔντομο ποῦ πάει σὲ βοσειδῆ καὶ σὲ μερικὰ ἄγρια ζῶα καὶ μὲ τὸ θόρυβο τῶν φτερῶν τὰ ἐνοχλεῖ καὶ τὰ τρομάζει, ἐνῶ μὲ τίς κάμπιες του προκαλεῖ βουζούνια καὶ πληγές στὴ ράχη τους, 2) ἡ κάμπια αὐτοῦ τοῦ ἐντόμου, ποῦ ἀναπτύσσεται κάτω ἀπὸ τὸ δέσμα τῶν ζώων καὶ προξενεῖ βουζούνια καὶ πληγές, 3) βουζούνη ἢ πληγὴ ποῦ προκαλεσε στὸ δέσμα τῶν ζώων ἢ κάμπια τοῦ ἐντόμου *hypoderma bovis*»¹⁰.

1. Ν. Γκίνη, ἔ.π., σ. 52.

2. *Parahagi DDA*, 274.

3. Φ. Παπανικολάου, *Γλώσσα καὶ λαογραφία ἐπαρχίας Βοῶν*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 163.

4. *IANE*, τ. Α', 296.

5. *IANE*, τ. Α', 297.

6. *IANE*, τ. Γ', 452.

7. Ὁ.π.

8. *BER I*, 162.

9. *BER I*, 201, *Vasmer ÈS*, 342.

10. *Rečnik na Bălgarskija ezik*, Sofija 1979, σ. 513.

Τὴν ἴδια προέλευση ἔχει καὶ τὸ κουτσοβλάχ. *oungu* «ver (de la peau de chèvre)»¹. Στὴν Πυλαία Θεσσαλον. ἀπαντᾷ ὁ τύπος οὐγκρους²= «βούγκρα», ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *ugor*. Στὰ Γραμμεινοχώρια τῆς Ἠπείρου ἢ λ. οὐγκρους χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «βαρὺς, ἀμίλητος ἄνθρωπος»³. Στὰ Γιάννενα συναντοῦμε τὴ λ. γκοῦβρους «εἶδος τσιμπούρι ἢ σκουλήκι ποὺ τρυπάει τὸ δέρμα τῶν αἰγοειδῶν καὶ τὰ βασανίζει»⁴, ποὺ σὲ ἄλλα μέρη ἀπαντᾷ ὡς γοῦβρος καὶ κοῦβρος⁵. Ἡ λ. γκοῦβρους προέρχεται ἀπὸ τὸ *βοῦγκρος (<*vāgār*>, μὲ ἀντιμετάθεση β-γκ>γκ-β. Στὴν ἐπαρχία Βοΐου ἢ λ. γκοῦβρους⁶ καὶ γκοῦβραβους⁷ σημαίνουν «σκυθρωπός, σιωπηλός». Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λ. γκοῦβρους, ὅπως καὶ τῆς λ. οὐγκρους ποὺ εἶδαμε παραπάνω, ἦταν ἢ ἀκόλουθη: «hyppoderma bovis» «ἄνθρωπος ἀκοινώνητος» «σκυθρωπός» «σιωπηλός», πρβ. καὶ ἀγρουκούμπανους «1) ἄγρια σφήκα, 2) ἄνθρωπος ἀκοινώνητος, ἀγροῖκος»⁸. Ἀπὸ τὸ ἑλλην. γκοῦβρους προέρχεται τὸ κουτσοβλάχ. *gunvu* «qui a une regard sombre, farouche, sauvage»⁹, ποὺ ὁ Τ. Parahagi τὸ θεωρεῖ ἀγνώστου ἐτύμου. Ἀπὸ τὸν τύπο οὐγκρους, μὲ προληπτικὴ μετάθεση τοῦ γκ (πρβ. ὀρφός>ροφός, ὀρμαθιάζω>ρομαθιάζω κ.ἄ.¹⁰), προῆλθε ἢ λ. γκοῦρος «σκουλήκι ποὺ ζεῖ κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα τῶν γιδιῶν»¹¹.

18. βούρτσα

Σύμφωνα μὲ τὸ *IANE* ἢ λ. βούρτσα σημαίνει: «1) Ψῆκτρα ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων, ὀδόντων κττ. 2) Χρωστήρ. 3) Δέσμη οἶον χόρτων κττ. β) Ἐν τῇ συνθημ. γλώσση τὸ γένειον. 4) Ξύλον μὲ τὸ ὁποῖον κτυποῦν τὸ γάλα πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ βουτύρου, β) Δοχεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κτυποῦν τὸ γάλα πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ βουτύρου. 5) Τὸ ζῦον ἀσβός. 6) Παιδιὰ καθ' ἣν οἱ παῖκται ἰστάμενοι ὄρθιοι εἰς στενότατον κύκλον διαβιβάζουσι ἐπισθὲν τῶν βούρτσαν καὶ ὁ κρατῶν ἐκάστοτε αὐτὴν ἐπιχειρεῖ εἰς κατάλληλον στιγμήν νὰ κτυπήσῃ διὰ ταύτης τὴν ράχιν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἰσταμένου, χωρὶς οὗτος νὰ προρθῆσῃ»

1. *Parahagi DDA*, 1281.

2. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

3. *Ἠπειρωτικὴ Ἑστία* 13 (1965) 139.

4. Ε. Μπόγκα, *Τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Ἠπείρου*, Α', Ἰωάννενα 1964, σ. 98.

5. Ὁ.π.

6. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 77.

7. Ὁ.π.

8. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή· βλ. καὶ Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 17 «ἀγρουκούμπανους 1) μεγάλη δηλητηριώδης σφήκα. Μεταφορικὰ ἀποκαλοῦν τοὺς ἔχοντας χονδροειδῆ χαρακτῆρα».

9. *Parahagi DDA*, 607.

10. Β. Φάβη, *Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων*, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 2 (1940) 107.

11. Ε. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Β', σ. 118.

νά συλλάβη τὸν κρατοῦντα. Ἐὰν οὗτος συλληφθῆ, ἀντικαθιστᾷ τὸν ἰστάμενον εἰς τὸ μέσον καὶ οὕτω συνεχίζεται ἡ παιδιὰ»¹. Στὶς παραπάνω σημασίες πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ αὐτὴ τοῦ «σκαντζόχοιρος», ποὺ μαρτυρεῖται στὴν Ἡπειρο².

Οἱ συντάκτες τοῦ *LANE* στὸ ἐτυμολογικὸ τμῆμα τοῦ λήμματος βούρτσα σημειώνουν: «Τὸ ἀμάρτ. μεσν. οὔσ. βούρτσα πιστοποιούμενον ὑπὸ τοῦ μεσν. παρὰ Δουκ. ρ. βουρτσίζειν»³ καὶ παραπέμπουν στοῦ G. Meyer, *Neugr. Stud.* 4,20. Ὁ Ν. Ἀνδριώτης⁴ ἀνάγει τὴ λ. στὸ μεσν. βούρτσα, ποὺ, μὲ ἐπιφυλάξεις, τὸ συνδέει μὲ τὸ ἀρχ. γερμ. *burstia*. Ὁ Φ. Κουκουλῆς⁵ παράγει τὴ λέξη ἀπὸ τὸ ἀρχ. βούρσα. Ὁ Μ. Κριαρᾶς⁶ δέχεται τὴν παραγωγή ἀπὸ τὸ ἰταλ. *brusca* < *brusco* < μετγν. λατ. *bruscus*. Οἱ συντάκτες τοῦ *BER*⁷ ἐτυμολογώντας τὸ βουλγ. *vrurca* ἀπὸ τὸ ἑλληγ. βούρτσα ἀνάγουν τὸ τελευταῖο στὸ ἰταλ. διαλ. *brossa* < γαλλ. *brosse* «βούρτσα» < γερμ. *bursti* «τρίχωμα». Ὁ Σκ. Βυζάντιος⁸ συνδέει, μὲ ἐπιφυλάξεις, τὴ λ. βούρτσα μὲ τὸ βούρσα, σημειώνει ὅμως τὰ ἐξῆς: «Εἰς χημικόν τινα ἀνέκδοτον κώδικα ἀναφέρεται ἀρσενικῶς βροῦτζος χοίρειος, τὸ ὁποῖον ὁ Δουκάγγ. ἐξήγησε κόπρον». Πράγματι ὁ Du Cange ἀναφέρει: «βροῦτζον: Fimus. Codex Chymicus Ms. Reg. 618. fol. 281 καὶ βάλε αὐτὸ ἐν τῇ πύρα, ἄρον αὐτὸ καὶ τρίπον μετὰ βροῦτζου χοιρείου» ὅπου θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸ βροῦτζος ὡς «βούρτσα ἀπὸ τρίχες χοίρου».

Κατὰ τὴν γνώμη μου, ἡ λ. βούρτσα προέρχεται ἀπὸ τὸ μεσν. βροῦτζος, μὲ μετάρθεση τοῦ ρ καὶ ἀλλαγὴ γένους πιθανῶς κατὰ τὸ ψήκτρα, <ἀρχ. βούρσος «εἶδος ἐχίνου θαλασσίου», μὲ ἐπιβίωση τῆς προφορᾶς τοῦ ου⁹ καὶ τροπὴ τοῦ σσ>τσ¹⁰. Τὸ ἀρχ. σ σῶζεται στοὺς τύπους βούρσα καὶ βούσα. Ἡ λέξη, ὅπως εἶδαμε, διατηρεῖ τὴ σημασίαν «ἐχίνος», ὅχι ὅμως «θαλάσσιος», ἀλλὰ «χερσαῖος». Ἡ σημασία «ψήκτρα» ἀποτελεῖ ὁμαλὴ ἐξέλιξη τῆς ἀρχικῆς σημασίας τῆς λέξης.

19. β ο ὦ τ ο ς

«βούτος τό, Ἰκαρ. Ἰων. (Σμύρν.) βούτ-τος Μεγίστ. Ρόδ. Σύμ. βούτος ὁ, Στερελλ. (Μεσολόγγ.) βότ-τους Λυκ. (Λιβύσσ.)

Ἐκ τοῦ ρ. βουτῶ.

1) Τὸ ἔργον τοῦ δῦτου, τοῦ σπογγαλιέως... 2) Τὸ πτηνὸν βουτηχτάρα 3) Τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον 4) Τὸ κολύμβημα» (*LANE*, τ. Δ', 93).

1. *LANEA*, τ. Δ1, 88.

2. Ε. Μπόγγα, ὁ.π., τ. Α', σ. 83, λ. βούρτσονς.

3. *LANE*, τ. Δ1, 88.

4. Ἀνδριώτης *EA*, 55.

5. Ἀθηνᾶ 59 (1955) 181.

6. Κριαρᾶς *Λεξ.*, τ. Δ', σ. 200.

7. *BER I*, 19.

8. Σκ. Βυζαντίου, *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, λ. βούρτσα.

9. Γ. Χατζηδάκη, *MNE* 2, 278.

10. Α. Mirambel, *Bull. Soc. Ling.* 42, 94.

Εἶναι φανερό πῶς ἡ τρίτη σημασία τῆς λ. *βοῦτος* δὲν μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ λογικὰ μὲ τὶς ὑπόλοιπες τρεῖς. Πράγματι πρόκειται γιὰ λέξη μὲ διαφορετικὴ προέλευση, πού ἀνάγεται στὸ ἡσυχιανὸ *βύττος· γυναικὸς αἰδοῖον*. Γιὰ τὴ σποραδικὴ διάσωση τῆς προφορᾶς τοῦ *υ* ὡς *ου*, πρβ. *ξυρίζω* > *ξουρίζω* *βυθίζω* > *βουτῶ* κ.ά¹.

20. βράζω

Στὸ σημασιολογικὸ τμήμα τοῦ λήμματος *βράζω*, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες σημασίες πού ἀποτελοῦν λογικὲς καὶ πιθανὲς ἀναπτύξεις τῆς ἀρχικῆς του σημασίας, ἀναφέρεται καὶ ἡ σημασία «ἐχθρεύομαι: σὶ βράζου». Εἶναι φανερό πῶς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει σημασιολογικὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ «βράζω» καὶ στὸ «ἐχθρεύομαι». Τὸ διαλ. *βράζου* πιθανότατα ἀνάγεται στὸ βουλγ. *vraža* <*vrag* «ἐχθρός»².

21. βρυσίδα

«βρυσίδι τό, ἀμάρτ. Πληθ. βρυσίδια Μύκ.

Ἐκ τοῦ οὐσ. βρύσι καὶ τῆς παραγωγικῆς κατάλ. -ίδι.

Πληθ., ἐξανθήματα ἐρυθρῆ τοῦ δέρματος γεννώμενα ἔνεκα ἰσχυρᾶς ἐξιδρώσεως: Ἡ μούρη του γέμισε βρυσίδια. Συνών. ἠρώταιλα, δρωταίλι» (*LANE*, τ. Δ1, 149).

Ἡ λ. *βρυσίδα* δὲν συνδέεται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ οὐσ. *βρύση*, ἀλλὰ ἀνάγεται στὸ ἀρχ. βρύσσοσ «εἶδος θαλασσίου ἐχίνου». Ἡ ἔποψη αὐτῆ βεβαιώνεται ἀπὸ τὸ πυλαιώτικο *βουρτσίδα*³, πού εἶναι συνώνυμο μὲ τὴ λ. *βρυσίδα* (πρβ. καὶ λ. ἀχινὸς «Ἐτηρὸν ἔκφυμα τοῦ δέρματος μὲ μικρὰς ἀκιδωτὰς ἐξοχὰς»⁴). Ὅπως ἀναφέραμε καὶ παραπάνω στὸ ἀρχ. βρύσσοσ ἀνάγεται καὶ τὸ κοινὸ βούρτσα.

22. γαλεύω, γάλος

«γαλεύω (II) Πελοπν. (Βούρβουρ. Κυνουρ.)

Ἐκ τοῦ οὐσ. γάλος.

1) Καθιστῶ τι ἀτροφικόν, μαραίνω, ἐπὶ καρπῶν ἐν γένει: Ἐν ἀρχίῃ ὁ γάλος, πίνει τὰ γεννήματα, σὰν τὰ γαλέψη δὲ θὰ μίσουμε στυρί. 2) Ἀποβάλλω τὴν ζωτικὴν ἱκμάδα καὶ εὐφορίαν: Ἐγάλεψε ὁ κῆπος-τὸ χωράφι κττ.» (*LANE*, τ. Δ1, 217).

«γάλος ὁ, Πελοπν. (Βούρβουρ. Κυνουρ.).

Ἄγνωστου ἐτύμου.

Θερμὸς καὶ καυστικὸς ἄνεμος ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν γεωργίαν, λίβας» (*LANE*, τ. Δ1, 222).

Κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ρ. *γαλεύω* δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐσ. *γάλος*, ἀλλὰ ἀντίθετα τὸ *γάλος* παράγεται ὑποχωρητικὰ ἀπὸ τὸ *γαλεύω* (<*γάλα*+*κατάλ.*

1. Γ. Χατζηδάκη, *MNE* 2, 278

2. *BER* I, 179.

3. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

4. *LANE*, τ. Γ', 372.

-είω). Για τή σημασία τοῦ ρ. γαλεύω πρβ. τὸ ρ. γαλαρεύω «1) Ἀρχίζω νὰ παράγω γάλα, ἐπὶ γαλακτοφόρων ζώων, 2) Μεταφ. καθίσταμαι ἀδύνατος, ἀποβάλλω τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα, ἐπὶ ἀγρῶν (ἢ μεταφ. ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ ἀμελγόμενα ζῶα ἀδυνατίζουν) Πελοπν. (Κυνουρ.): Γαλάρευε τὸ χωράφι»¹. Πρέπει λοιπὸν τὸ ρ. γαλεύω «καθιστῶ τι ἀτροφικόν...» νὰ μπεῖ στὸ ἴδιο λῆμμα μὲ τὸ γαλεύω «ἀμέλγω»².

23. γάντζαρος

ἄγαντζαρος ὄ, πολλαχ. γάντζαρους πολλαχ. βορ. ἰδιωμ. γάτζαρος Νάξ. (Γαλανᾶδ.).

Μεγεθ. τοῦ οὗσ. γάντζος διὰ τῆς παραγωγικῆς καταλ. -αρος.

1) Μεγάλῃ ἀρπάγῃ, μέγα ἄγκιστρον πολλαχ. 2) Φόβητρον τῶν μικρῶν παιδίων» (*IANE*, τ. Δ1, 230).

Καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἔχουμε δύο ἄσχετες ἐτυμολογικὰ λέξεις στὸ ἴδιο λῆμμα. Ἡ μία, μὲ τὴ σημασία «μεγάλῃ ἀρπάγῃ», εἶναι μεγεθ. τοῦ γάντζος, κὶ ἡ δευτέρῃ, μὲ τὴ σημασία «φόβητρον τῶν μικρῶν παιδίων», παράγεται ἀπὸ τὸ κάντζαρος (<κάνθαρος³), ποὺ τὸ βρῖσκουμε ὡς δευτέρο συνθετικὸ τῆς λ. καλικάντζαρος, μὲ τροπὴ κ>γ, ὅπως στὰ κωβιδίος>γωβιδίος, καλαῖζων>γαλάζιος κ.ἄ.

24. γαντζί

ἄγαντζί τό, Πόντ. (ἸΟφ.)

Ἄγνώστου ἐτύμου.

Κνήμη, σκέλος. Πρβ. ἄγαντζίζω» (*IANE*, τ. Δ1, 230).

Ἡ λ. γαντζί παράγεται, μὲ τροπὴ κ>γ, ἀπὸ τὸ μεσν. καντζί (Πόρτιος 376): *roples καντζί, ἀντζί, ἄντζα, ἰγνύα, ἰγνύς*, ποὺ ὁ X. Παντελίδης σωστά τὸ ἀνάγει στὸ ἀρχ. κανθός⁶.

25. γάραμψον

ἄγάραμψον τό, Πόντ. (Ἰμερ. Κερασ. Κοτύωρ. Κρόμν. Τραπ. Χαλδ.) γάραμψο Πόντ. (ἸΟφ.) γάραμσον Πόντ. (Κερασ.) γάραμσο Πόντ. (Σούρμ.)

Ἄγνώστου ἐτύμου.

Τὸ φυτὸν πετροσέλινον τὸ ἡμερον (*petroselinum sativum*) τῆς τάξεως τῶν σκιαδανθῶν (*umbelliferae*), μακεδονήσιον» (*IANE*, τ. Δ1, 233).

Ἡ λ. γάραμψον προέρχεται ἀπὸ τὸ γάραμσον, μὲ ἀνάπτυξη π ἀνάμεσα στὰ μ καὶ σ³, κὶ αὐτὸ συνδέεται μὲ τὸ τουρκ. διαλ. *garamsa*⁴ μὲ τὴν ἴδια σημασίαν.

1. *IANE*, τ. Δ1, 208.

2. *IANE*, τ. Δ1, 21.

3. Μ. Φιλήντα, ὁ.π., 108.

4. *SDD III*, 594.

5. *Andriotis Lex.*, 294.

6. X. Παντελίδης, Ἐτυμολογικά, Ἀθηνᾶ 38 (1927) 55-62.

26. *καρπαζιά*

Ἡ κοινή αὐτὴ λέξη, ποὺ στὸ Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τοῦ Ν. Ἀνδριώτη ἀναφέρεται ὡς ἀγνώστου ἐτύμου, πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ ἀναχθεῖ στὸ ρ. *καλπάζω*. Θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια ποιῆς σημασιολογικὲς συσχετίσεις βοήθησαν, ὥστε ἀπὸ ἓνα ρῆμα ποὺ δηλώνει τὸ τρέξιμο τοῦ ἀλόγου νὰ παραχθεῖ ἓνα οὐσιαστικὸ ποὺ σημαίνει τὸ χτύπημα ποὺ δίνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν παλάμη του.

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης, ὅταν θέλουν νὰ συμβουλέψουν κάποιον νὰ φυλαχτεῖ ἀπὸ ἓνα ἄλογο ποὺ εἶναι ἔτοιμο νὰ ξεκινήσει ἢ εἶναι σηκωμένο στὰ πεισινὰ του πόδια, τοῦ λένε: «τραβήξ' νὰ μὴ σὶ δώσ' *καμπὰ καρπαζιά* τοῦ ἄλλουρου». Πιθανότατα στὸ παράδειγμα αὐτὸ ἡ λ. *καρπαζιά* χρησιμοποιεῖται μὲ παλαιότερη σημασία «χτύπημα ποὺ δίνει τὸ ἄλογο *καλπάζοντας*», ἐξέλιξη τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ σημερινὴ σημασία. Γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ὅμως ἡ παραγωγή τῆς λέξης ποὺ ἐξετάζουμε ἀπὸ τὸ ρ. *καλπάζω*, θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πῶς, ἐνῶ τὸ ρῆμα αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαν κυρίως ὡς ἀμετάβατο, παράλληλα ἀναπτύχθηκε καὶ μεταβατικὴ χρῆση του (πρβ. ἀμετάβ. *περπατῶ*-μεταβ. *περπατῶ* στὴ φρ. «μὲ *περπατάει* ἓνα *μερμήγκι*»), ποὺ βοήθησε στὴ δημιουργία τῆς λ. *καρπαζιά* κατὰ τὰ *τρινῶ*>*τρινιά* κ.ἄ. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ εἶναι περιττὴ, ἂν δεχτοῦμε ὅτι ἡ λέξη μας ἀρχικὰ δήλωνε ἀπλῶς τὸν *καλπασμὸ*, καὶ ὅτι ἀργότερα ἀναπτύχθηκε ἡ σημασία τοῦ χτυπήματος, ἢ ὁποία καὶ ἐπικράτησε. Ἔτσι, μιὰ φράση ὅπως π.χ. τὸ «φυλάξου ἀπὸ τὴν *καρπαζιά*», θὰ πρέπει νὰ σήμαινε ἀρχικὰ «φυλάξου ἀπὸ τὸν *καλπασμὸ* τοῦ ἀλόγου» καὶ ὕστερα «φυλάξου ἀπὸ τὸ χτύπημα τοῦ ἀλόγου ποὺ *καλπάζει*». Ἴσως μάλιστα τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν μιὰ σημασία στὴν ἄλλη καὶ ἡ ἐπικράτηση τῆς δεύτερης νὰ ἐνισχύθηκε ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς κατάλ. -ιά, ποὺ πολὺ συχνὰ τὴ συναντοῦμε ὡς «πληγῆς δηλωτικῆ», πρβ. *κλωτσιά*, *σβερριά*, *μπουνιά*, *κεφαλιά*, κ.ἄ.¹. Ἀπὸ τὸν τύπο *καρπαζιά*, ποὺ σώζεται σὲ πολλὰ ιδιώματα, ἔχουμε τὸν κοινὸ τύπο *καρπαζιά*, μὲ τροπὴ λ>ρ πρὶν ἀπὸ τὸ χειλικὸ π².

27. *καταφιάζουμι, καταπιώνουμι*

«*κατηφῶ* agr. niedergeschlagen, bestürzt sein, sich schämen: med. *καταφιάζουμι*, Imbr, *καταπιώνουμι* Maked(Melen) schwer atmen, sich ängstigen, sonst ngr. *κατσουφιάζω*» (*Andriotis Lex.*, 308).

Οἱ σημασίες «schwer atmen, sich ängstigen» τῶν ρημάτων *καταπιώνουμι* καὶ *καταφιάζουμι* μᾶς ὀδηγοῦν, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὸ ρ. *κατασιέζω*-ομαι. Ἄν ἡ ἄποψη αὐτὴ εἶναι σωστὴ, τότε στὸν τύπο *καταφιάζουμι* δεύ-

1. Γ. Χατζιδάκη, *MNE* 2, σ. 231-240.

2. Μ. Φιλήντα, ὁ.π., σ. 110.

τερο συνθετικό είναι τὸ ἀττικὸ καὶ μεταγενέστερο πιάζω, πὸ μᾶς ἔδωσε τὸ νεοελληνικὸ πιάνω¹, ἐνῶ στὸ καταπιώνουμι ἔχουμε τὴν ἐξέλιξη: καταπιάζομαι > *καταπιάνομαι > καταπιώνομαι, μὲ πιθανὴ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ ρ. καταπιῶ, πὸ εὐνοήθηκε ἀπὸ τὴ θέληση τῶν ὁμιλητῶν νὰ ἀποφύγουν τὴ σύγχυση μὲ τὸ ρ. καταπιάνομαι.

28. *katuli*

*κάτουλον «Satz einer Flüssigkeit»: otr. ta *káiuila* «deposito di un liquido», fondata dell' olio»; otr. (z) to *katúli* «residuo del latte cagliato nella caldaia» *κατούλιον. -abgeleitet von *κάτω*» (*Rohlf's Lex.*, 225).

Ἡ λ. κατούλι δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ *κατούλιον (κάτω, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ *καθούλι, παράλληλο τύπο τοῦ καθούρι (καθούρα (<κάθομαι) «κατακάθι τοῦ λαδιοῦ ἢ τοῦ κρασιοῦ»².

29. *κορωνιάζω, κορυνιάζω* κτλ.

Τὸ ρ. *κορωνιάζω* εἶναι διαλ. καὶ ἀπαντᾷ στὴ Β. Ἡπειρο μὲ τὴ σημασία «ἐπιτυγχάνω, καταφέρνω»³ στὴν Ἡπειρο συναντοῦμε τὸν τύπο *κορουνιάζου* (1) νοικοκυρεύομαι: *ποῦ κι πῶς θὰ κορουνιάεις ὡρὲ μὴ τέτοια παντρειά!*, 2) μένω σὲ κάποια θέση χωρὶς νὰ γυρίζω: *δὲν κορουνιάζει πουθενά!*⁴, πὸ στὴν ἐπαρχία Βοῖου μαρτυρεῖται μὲ τὴ σημασία «διατηρῶ, συκρατῶ, σταματῶ μόνιμα κάπου»⁵ καὶ στὴ Χρυσὴ Καστοριάς μὲ τὴ σημασία (1) προκόβω, 2) ἀποκαθίσταμαι, νοικοκυρεύω»⁶. Στὴν ἴδια ἐτυμολογικὴ οἰκογένεια ἀνήκουν τὰ ὀνόματα *κορουνιό* «τὸ νοικοκυριό, τὸ βιό, ἡ προκοπή: δὲ μπορεῖ νὰ κάν' κορουνιό π'θινά (Ἡπ.)⁷, *κορωνιό* (Τριφυλ.)⁸, *κορ'νιό* «δὲ μπορεῖ νὰ κάμει κορ'νιό»=νὰ συγκροτήσῃ οἰκογένεια» (Θεσσαλον.)⁹, *κορωνιά* «ἐπιτυχία, προκοπή» (Β. Ἡπ.)¹⁰, *κορουνιά* «οἱ γυναῖκες λένε στὰ κορίτσια τους: δὲ θὰ σ' ἔχου γιὰ κορουνιά»=παντρειά, ἀποκατάσταση» (sic) (Βόιο)¹¹, *κορουνιά*

1. Ἀνδριώτης *ΕΑ*, 280.

2. Ν. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολογικά καὶ Σημασιολογικά, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 3 (1941) 61.

3. Ε. Μπόγχα, *ἔ.π.*, τ. Β', σ. 221.

4. Ε. Μπόγχα, *ἔ.π.*, τ. Α', σ. 188.

5. Φ. Παπανικολάου, *ἔ.π.*, σ. 127.

6. Α. Στεφόπουλου, Τὸ γλωσσάριο τῆς Χρυσῆς Καστοριάς, *Μακεδονικά* 18 (1978) 263.

7. Ε. Μπόγχα, *ἔ.π.*, τ. Α', σ. 188.

8. Δ. Γεωργακῆ, Ἐτυμολογικά, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 14 (1938) 61-63.

9. Ὁ.π., σ. 62.

10. Ε. Μπόγχα, *ἔ.π.*, τ. Β', σ. 221.

11. Φ. Παπανικολάου, *ἔ.π.*, σ. 127.

«εὐτυχία, προκοπή» (Παρνασσίδα, Ἄλμυρὸ Βόλου)¹, *κουρνιά* («νὰ δῶ τὴν προκοπή της καὶ τὴν κουρνιά της») (Μακεδ.)². Τὸ ρ. *κουρνιάζω* εἶναι κοινὸ καὶ σημαίνει «1) γιὰ πτηνά, κοιμοῦμαι στὴν κουρνιά, 2) βρίσκω κατάλυμα, διανυκτερεύω»³. Στὰ βόρεια ἰδιώματα ἀπαντοῦν οἱ τύποι *κουρνιάζου* καὶ *κουρνιάζου*⁴ στὴν Ἥπειρο, ὅπου ἔχουμε καὶ τύπο *κουρνιάζω*⁵. Μὲ τὰ ρήματα αὐτὰ συνδέονται οἱ λέξεις *κούρνη*⁶, *κούρνια* «τὰ καλάμια ἢ τὰ ἐπιμήκη ξύλα τοῦ ὀρνιθώνα, ὅπου κοιμοῦνται οἱ ὄρνιθες, 2) γιὰ πρόσ., κατάλυμα, κοιτώνας»⁷.

Γιὰ τὴν προέλευση τῶν λέξεων αὐτῶν ἔχουν διατυπωθεῖ οἱ ἀκόλουθες ἀπόψεις: Ὁ Β. Φάβης⁸ ἐξετάζοντας τὴ λ. *κουρουνιά* («εὐτυχία, προκοπή») γράφει: «Οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν ἡ λ. πρὸς τὸ *κουρούνης*=*δυστυχής*, *κακομοίρης*, ἀλλ' εἶναι ἐξαλλοίωσις τῆς λ. *κορογωνιά* (=ἔστια) προφερομένη κατὰ τὸ βόρειο ἰδίωμα *κουρου(γ)ουνιά-κουρουνιά*». Ὁ Δ. Γεωργακάς⁹, ἀφοῦ παρατηρεῖ σωστὰ πὼς δὲν εἶναι εὐκόλη ἡ παραγωγή τοῦ συγκεκριμένου οὐσ. *κούρνια* ἀπὸ τὸ ρ. *κουρνιάζω*, παράγει τὸ δεῦτερο ἀπὸ τὸ οὐσ. *κούρνια*, σχηματισμένο ἀπὸ τὸ *κουρνιά* κατὰ τὸ *κοίτα*. Τὴ λ. *κουρνιά* τὴ συνδέει μὲ τὸ *μανιάτικο κορογωνιά* («κατάντια, προκοπή») γιὰ τὸ ὅποιο δέχεται ἀρχικὴ σημασία «ἔστια», καὶ τὸ παράγει ἀπὸ τὸ ρ. *κορώνω* («ἀνάβω») καὶ τὸ οὐσ. *γωνιά*. Ὁ Φ. Κουκουλές¹⁰ ἀνάγει κι αὐτὸς τὸ *κουρουνιά* («εὐτυχία, προκοπή») στὸ *μανιάτικο κορογωνιά*, πιστεύει ὁμως ὅτι τὸ τελευταῖο προῆλθε ἀπὸ τὸ *ἀκορογωνιά*. Ὁ Ν. Ἀνδριώτης¹¹ συνδέει, μὲ ἐπιφυλάξεις, τὸ ρ. *κουρνιάζω* μὲ τὸ *κουρούνα*, παράλληλα ὁμως ἀναφέρει καὶ τὴν ἄποψη τοῦ Δ. Γεωργακά. Ὁ Γ. Γιαννουλέλλης ἀνάγει τὸ ρ. *κουρνιάζω* στὸ ἀρχαῖο, ὅπως λέει, τουρκικὸ *korun* «προστατεύομαι, ἀσφαλίζομαι», σημερινὸ τουρκ. *korunmak* «καταφεύγω σὲ ἀσφαλὲς μέρος γιὰ νὰ προστατευθῶ»¹².

Κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ρ. *κουρουνιάζω*, προέρχεται ἀπὸ τὸ μεσν. *κουρουνιάζειν* («οροπαρε: νὰ στεφανωθῇ καὶ νὰ κουρουνιασθῇ νὰ στυλισθῇ (sic)

1. Δ. Γεωργακάς, ὁ.π., σ. 62.

2. Ὁ.π.

3. Δημητράκου, *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθήναι (1959), λ. *κουρνιάζω*.

4. Β. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Α'.

5. Δ. Γεωργακάς, ὁ.π., σ. 62.

6. Ὁ.π.

7. Δημητράκου, ὁ.π., λ. *κούρνια*.

8. Ἀθηνα 34 (1930) 239.

9. Δ. Γεωργακάς, Ἐτυμολογικά, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 14 (1938) 62.

10. Ἀθηνα 57 (1953) 209.

11. Ἀνδριώτης *ΕΛ*, 169.

12. Γ. Γιαννουλέλλης, *Νεοελληνικὲς ἰδιωματικὲς λέξεις δάνειες ἀπὸ ξένες γλώσσες*, Ἀθήνα 1982, σ. 52.

μοχ: 'Αναδήσομαι, στεφανώσω, κουρουνιάσω, θέλω στεφανώσσειν, ἢ θέλω κουρουνιάσειν» (Du Cange). 'Η σημασιολογική εξέλιξη δὲν παρουσιάζει δυσκολίες: «στεφανώνομαι»-«παντρεύομαι»-«νοικοκυρεύομαι»-«προκόβω». 'Η ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὰ κουτσοβλαχ. *cārunā* «(1) couronne, 2) écheveau, 3) famille»¹ καὶ *crunā* «couronne de marié, -e: mariage: 2) épouse: malheureuse (en parlant d' une femme nouvellement mariée: 3) écheveau cerceau d'un peloton»². Γιὰ τὴ σημασία «ἐπιτυχάνω, καταφέρνω», πρβ. τὸ ἰταλ. *coronare* «condurre al fine desiderato»³. Τὰ οὐσ. *κορωνιό*, *κουρ'νιό* κτλ. προῆλθαν ὑποχωρητικὰ ἀπὸ τὰ ρ. *κορωνιάζω*, *κουρουνιάζω*, πρβ. *νοικοκυρεύομαι*-*νοικοκυριό* κ.ἄ.⁴. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σχηματίστηκαν καὶ τὰ οὐσ. *κορωνιά*, *κουρουνιά* κτλ., πρβ. *βρίζω*-*βρισιά* κ.ἄ.⁵. Τὸ *μυριάτικο* *κορωνιά* πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ *κορωνιά* μὲ παρετυμ. ἐπίδραση τῆς λ. *γωνιά*. Τὸ ρ. *κουρνιάζω*, ἂν συνδέεται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ *κουρουνιάζω*,—πράγμα πού εἶναι πολὺ πιθανό, ὅχι ὅμως καὶ βέβαιον—παράγεται ἀπὸ τὸ *κούρνια*, κὶ αὐτό, ὅπως σωστὰ πρότεινε ὁ Δ. Γεωργακᾶς, ἀπὸ τὸ *κουρνιά*, μὲ ἀνέβασμα τοῦ τόνου κατὰ τὸ *κοίτα*.

30. π λ α τ σ ί δ α

«πλατσίδα; bov (ch) plazzida (g) prazzida (b) plazzina, regg. (Delianova, Caulonia, Sinopoli, Oppido, San Luca) prazzina «Intreccio di verghe o cannuce da cui si compone l'agghiaccio per le pecore»; bov. (b) plazzina «erba che si spande per terra» (Rohlf's Lex., 409).

'Η λ. *πλατσίδα*, κατὰ τὴ γνώμη μου, προέρχεται ἀπὸ τὸ *πλαξίδα=*πλεξίδα*. 'Η παρουσία τοῦ α στὸ θέμα τῆς λ. *πλατσίδα* μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ μὲ τροπὴ ε>α. 'Ἰσως ὅμως πρόκειται γιὰ ἐπιβίωση ἀρχαιότερου τύπου, ἄποψη πού φαίνεται νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν τύπων *πλακός*⁶=*πλοκός* καὶ *ξάπλαγους* «ἀρακιά πλεγμένος»⁷ (Πυλαία Θεσσαλον.).

31. τ ρ ο κ ά ν ι

'Ο Ν. 'Ανδριώτης παράγει τὴ λ. *τροκάννα* («ἶδος ξυλίνου κροτάλου) ἀπὸ «τὸν ἦχο τρόκ»⁸. 'Ο Κ. Μηνᾶς⁹ θεωρεῖ τὴ λ. *τροκάννα* «βαρὺ ξύλινο κρόταλο

1. *Papahagi DDA*, 348.

2. *Papahagi DDA*, 389.

3. *Alessio-Battisti*, τ. V, 4035.

4. Γ. Χατζηδάκη, *MNE* 2, 65.

5. Γ. Χατζηδάκη, *MNE* 2, 225.

6. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 197.

7. 'Απὸ προσωπικὴ συλλογή.

8. 'Ανδριώτης *EA*, 378.

9. Μηνᾶ Κ., 'Η μορφολογία τῆς μεγεθύνσεως στὴν 'Ελληνικὴ γλῶσσα. 'Ιωάννινα 1978, σ. 99.

ποῦ ἤχει, ὅταν περιστρέφεται, 2) βαρὺ κουδούνι προβάτων» μεγεθ. τοῦ τροκάνι, δὲ φαίνεται ὁμοίως νὰ ἀμφισβητεῖ τὴν προέλευση τῆς λέξεως ἀπὸ τὸν ἤχο τροκ.

Κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ λ. τροκάνι εἶναι ὑποκορ. τοῦ τροκάνο(ν), ποῦ προκύπτει, μὲ ἀντιμετάθεσις κ-τ>τ-κ, ἀπὸ τὸ *κρότανον, παράλληλο τύπο τοῦ κρόταλον, ἀπὸ τὸ κροτῶ καὶ τὴν κατὰλ. -ανον, πρβ. τήγανον, τρούπανοι κ.ἄ.

32. z z i d d i s t r a

«κλωστήρ 'Klistier': bov. (b) ziddistra, (ch, rf) šiddistra, regg. ziddistra 'clistere', 'siringa' beruhen auf einem *ζελλίστρα, d. h. Kreuzung von κλωστήρ mit einem anderen Wort, z. b. ngr. ξεγλιστρῶ 'sdrucchiolare' (s. d.), mit Anlehnung an das Instrumentalsuffix -στρα (d. s.)» (Rohlf's Lex., 247).

Οἱ κατωιταλικὲς λέξεις προέρχονται ἀπὸ τὸ διαλ. *τσυλίστρα (πρβ. τσυροίττα (<τσυρῶ<συρίζω) ασύριγγα ποῦ πετάει νερὸν¹) <συρίστρια<συρίζω, μὲ τροπή σ>τσ (πρβ. συρίζω>τσυρίζω, σιληπορδῶ>τσιληπορδῶ κ.ἄ.)² καὶ ἀνομοίωσις ρ-ρ>λ-ρ.

Ἐπὶ τὸ *τσυλίστρα προέρχεται καὶ τὸ κουτσοβλαχ. *filistră* 'clifoire'³ ποῦ ὁ T. Papahagi τὸ χαρακτηρίζει ὡς ἀγνώστου ἐτύμου. Στὴν τουρκικὴ ἔχουμε τὶς λέξεις *silisre, selisre, silistre, silistire* «sifflet, boatswain's pipe», ποῦ, ὅπως σωστὰ παρατηροῦν οἱ Kahane-Tietze, παράγονται ἀπὸ τὸ ἑλλην. *συρίστρια* «boatswain's pipe»⁴.

33. φ ι σ γ ῶ ν ι

«*φυσκόνιον τὸ (dem. zu *φύσκων* ὁ agr. Dickbauch, Schmerbauch): *φυσγώνι* Kapp. (Sinas) Lunge; sonst ngr. *πλεμόνι* τὸ (<dem. *πνευμόνιον* τὸ sgr.)» (Andriotis Lex., 589).

Ἡ λ. *φισγώνι* συνδέεται μὲ τὸ διαλ. *σφουγούνα* «Lunge», μεγεθ. τοῦ *σφουγούνι*, ποῦ ὁ N. Andriotis⁵ τὸ θεωρεῖ ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. *σπογγιά*. Ὁ τύπος *φισγώνι* προῆλθε μὲ ἀντιμετάθεσις σ-φ->φ-σ καὶ τροπή ο>ου>ι ἀπὸ ἀμάρτυρο *σφογγώνιον.

34. χ ἄ β α ρ ο

Ἡ λέξις, ποῦ στὸ Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τοῦ N. Ἀνδριώτη ἀναφέρεται ὡς ἀγνώστου ἐτύμου, σημαίνει: «εἶδος τι ἐδωδίμου ὄστρέου, ἡ χήμη, ἡ ἀγγιβάδα, 2) συνεκδ. πᾶν εἶδος ἐδωδίμου διθύρου ὄστράκου, 3) μετφ. ἐν αἰσχρο.

1. Γ. Πάγκαλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, τ. Δ', Ἀθήναι 1964, σ. 245.

2. A. Mirambel, ὁ.π. σ. 94.

3. Papahagi *DDA*, 1220.

4. Kahane-Tietze, *The lingua Franca in the Levant*, Urbana 1958, σ. 580.

5. *Andriotis Lex.*, 507.

σημ. τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον, 4) ὁ ἀμβλύνοος, ὁ ἀδρανῆς τὴν σκέψιν»¹. Νομίζω πὼς ἀνάμεσα στὶς λέξεις *χάβαρο* καὶ *ἀχηβάδα*, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σημασιολογική, ὑπάρχει καὶ ἑτυμολογικὴ συγγένεια. Ἡ *ἀχηβάδα*, σύμφωνα μὲ τὴν ἑτυμολογία τοῦ Μιχ. Στεφανίδη, προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. *χήμη*+κατάλ. -άδα>*χημάδα>χηβάδα>ἀχηβάδα². Ὅσο γιὰ τὴ λ. *χάβαρο* προέρχεται, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη μου, ἀπὸ τὴ λ. *χάμα*, δωρικὸ τύπο τοῦ *χήμη*+καταλ. -άρι(ον)>*χαμάρι(ον), ποὺ πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ κατωϊταλικά *gamária*, *kamária*, *ramaria* 'specie di conchiglia bivalve'³. Ὁ G. Rohlfs⁴ βάζει τὶς λέξεις στὸ ἴδιο λῆμμα μὲ τὸ *gamadia* καὶ τὶς ἀνάγει στὸ *χαμάδιον γιὰ τὸ ὁποῖο γράφει «Ist dim. von agr. *χήμη* in der dorischen Variante *χάμα* (bei Plinius e h a m a) und entspricht dem ngr. *χημάδι*, *χηβάδι*». Ἀπὸ τὸ *χαμάριον ἔχουμε *χαβάριον μὲ τροπὴ τοῦ μ>β, ποὺ εἶναι γνωστὴ καὶ στὴν ἀρχαία καὶ στὴ μεσαιωνικὴ καὶ στὴ νεότερη ἑλληνικὴ γλῶσσα (πρβ. *χημάδα*>*χηβάδα*, *μυζάνω*>*βυζάνω* κ.ἄ.), καὶ ἀνέβασμα τοῦ τόνου ποὺ συντελέσθηκε ἀρχικὰ σὲ κάποιο σύνθετο καὶ διατηρήθηκε καὶ μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸ τῆς λ. *χάβαρο* (πρβ. *λουλούδι*-*ἀγριολούλουδο*-*λούλουδο*)⁵.

Θεσσαλονίκη

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΖΙΤΖΙΑΗΣ

1. Δημητράκου, ὁ.π., λ. *χάβαρο*.

2. Ἰθηνᾶ 41 (1929) 258.

3. Rohlfs *Lex.*, 554.

4. Ὁ.π.,

5. Ν. Ἀνδριώτη, Γλωσσικά, *Σήμερα* 1 (1960) τεῦχ. 17, σ. 4 (=Ἀντιχάρισμα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 65).